

POLSK RIKSDAG ELLER POLEN GJENSPEILET I NORSK FRASEOLOGI

GRZEGORZ SKOMMER

Adam Mickiewicz University, Poznań

ABSTRACT. The article shortly outlines the uses of the lexemes *Pole* and *Polish* in Norwegian phrases and idiomatic expressions. It also provides evidence for the occurrence of the lexemes in various Danish, Norwegian and Swedish dictionaries and encyclopaedias as well as in modern Norwegian texts.

Det er åpenbare årsaker til at språklig kontakt mellom norsk og polsk (og andre slaviske språk) opp gjennom århundrene har vært minimal. Ser man bort fra ren lingvistisk påvirkning i form av noen få ordstammer og lånord, må spor etter norsk-polske gjensidige forbindelser søkes på det kulturelle, sosiale og politiske planet. Heller ikke der er tilknytningspunktene veldig mange. Ikke mange, men ikke desto mindre interessante.

Målet med denne artikkelen er å undersøke bruken av leksemene POLAKK og POLSK i norsk, både som selvstendige former og som ledd i syntagmer og fraseologiske uttrykk.¹ Utgangspunktet for analysen er ordartikler fra ordbøker og leksikoner, som, der hvor dette lar seg gjøre, eksemplifiseres med tekstutdrag. De fleste uttrykk som omtales nedenfor hører fortiden til, og de fleste har tatt veien inn i norske leksikografiske verk via nabospråkene. Grunnen til dette er opplagt: norsk leksikografi er en forholdsvis ung vitenskap, og debatten om egen norsk skriftform startet ikke før på 1830-tallet. Det første bind av *Norsk Riksmålsordbok* (NRO)² utkom i 1937, mens det første heftet av *Svenska Aka-*

¹ For en lignende analyse utført for det tyske språket se: Tomasz Szarota, Pole, Polen und polnisch in den deutschen Mundartenlexika und Sprichwörterbüchern, *Acta Poloniae Historica* 50, 1984, s. 81-113.

² *Norsk Riksmålsordbok*, utarbeidet av Trygve Knudsen og Alf Sommerfelt, H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Oslo 1937-1957.

demiens ordbok (SAOB)³ ble utgitt allerede på slutten av 1800-tallet: SAOB er i og for seg en historisk ordbok som beskriver skriftlig svensk fra 1521 til våre dager. *Ordbog over det danske Sprog* (ODS)⁴ ble grunnlagt omkring 1900 og det første bind kom ut i 1918; verket dekker det danske riksspråket fra 1700, og NRO har i stor grad ODS som forbilde. Til unntakene hører Hjalmar Falk og Alf Torps *Etymologisk ordbog over det norske og danske sprog* (EO),⁵ et storslaget verk skrevet av norske vitenskapsmenn og utgitt i årene 1903-1906, som dannet grunnlaget for etymologisk forskning i Norden. Ordboken kom ut før tilsvarende verker i utlandet, og ble skrevet på rekordtid.⁶

Det første store og selvstendige oppslagsverket i Norge, *Illustrert Norsk Konversationsleksikon*⁷ kom i 6 bind i årene 1906-13, nesten 30 år etter *Nordisk Familjebok*⁸ i 18 bind, det første større leksikon i Norden med vitenskapelig preg. Det danske *Salmonsens Store Illustrerede Konversationsleksikon* (SSIK)⁹ i 18 bind er også eldre, og kom ut i årene 1892-1907. Skal man altså forsøke å spore vendingens opprinnelse i skriftlige kilder, kommer man ikke utenom SAOB og ODS og de danske og svenske oppslagsverkene. Man må heller ikke glemme at disse verkene bærer et tydelig skandinavisk preg. Danmarks *Nordisk Conversations-Lexicon* utgitt i årene 1858-63 hadde medarbeidere fra Sverige og Norge; i verkets tredje utgave var den norske historikeren Gustav Storm en av redaktørene. SSIK var også meget utbredt i Norge. Vi kan trygt anta at særlig danske ordbøker og leksika til en viss grad gjenspeiler også språksituasjonen i Norge på slutten av 1800-tallet.

POLAKK

Bortsett fra navnet på folkeslaget var ordet brukt til å betegne 'en polsk hest' og 'et polsk fartøy'. I den siste betydningen anvendes også sammenset-

³ *Ordbok over svenska språket*, utgiven av Svenska Akademien, Glerups, Lund 1893-. Også tilgjengelig på Internett: <http://g3.spraakdata.gu.se/saob>.

⁴ *Ordbog over det danske Sprog*, utgivet af Det danske sprog- og litteraturselskab, Gyldendal, København 1918-1956. Også tilgjengelig på Internett: http://ordnet.dk/ods/index_html.

⁵ Hjalmar Falk og Alf Torp, *Etymologisk ordbog over det norske og danske sprog*, Bjørn Ringstrøms Antikvariat, Oslo 1992.

⁶ Sammenliknet f. eks. med *Norsk Ordbok*, en framstilling av det nynorske skriftspråket. Arbeidet med den ble startet ved Universitetet i Oslo på 1920-tallet, men det første bindet kom ikke ut før i ... 1966. Til den dag i dag er det kommet tre bind til; det tok altså leksikografene over 70 år å skrive dem. Nå har arbeidet fått vind i seilene: etter vedtaket i Stortinget skal de resterende 8 bind fullføres innen grunnlovsjubileet i 2014.

⁷ *Illustrert Norsk Konversationsleksikon*, H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Kristiania 1907-1913.

⁸ *Nordisk Familjebok. Konversationslexicon og realencyklopedi*, Gernandts boktryckeri-aktiebolag, Stockholm 1876-1899.

⁹ *Salmonsens Store Illustrerede Konversationsleksikon*, Brødrene Salmonsens Forlag, København 1892-1907.

ningen *polakkrigg* for en type rigg med to eller tre master uten mers, og ordet forekommer i Asbjørnsens *Ydale. En vinterskrift* fra 1851. Jeg er fullstendig uvitende om noen nevneverdige oppfinnelser innen takkelasje gjort i Polen – leddet *polakk-* i sammensetningen ser heller ut til å være en forvrengning av det franske ordet *polacre* eller det italienske ordet *polacra* som er en betegnelse på et handelsskip brukt i Middelhavet på 17-hundretallet.¹⁰ En lignende etymologisk forklaring finnes i EO, dog tilskrives den en annen variant av ordet, nemlig *polaker*. Derimot får *polakker* en annen forklaring i NRO hvor ordet defineres som ”en blandingsdrikk av øl eller mjød og brennevin” og føres etymologisk tilbake til sv. *polackar* ’polakk’. Denne tolkningen blir bekreftet i SAOB med første litterære henvisninger til Bellman i 1792 og i ODS. Etter ODS kan vi sitere Ludvik Holbergs ord sagt til Peter Frederik Suhm, en av grunnleggerne av Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab: ”det minste erindrer jeg ret godt, at den sjællandske Bonde ansaae det for eet, enten han bandede Øl i Brændeviin eller Brændeviin i Øl; thi begge Dele skaffede ham en lige god Polak”.¹¹ Både OA, ODS og SAOB registrerer enda en betydning av ordet *polak* (*polack*), nemlig ”rest av en drikk på bunnen av et glass eller liten rest tobakk i en ikke utrøket pipe”, men har er etymologien meget usikker. OA beskriver frasen som ”en humoristisk studentuttrykk” mens SAOB tolker den som en blanding av en gammelprøyssisk stamme og et slavisk prefiks.

POLSK

Skandinaviske ordbøker angir flere eksempler av nominale fraser med adjektivet *polsk*. De fleste hører fortiden til, og med unntak av tre uttrykk, som skal omtales mer utførlig senere, har for lengst gått ut av bruk. De fleste forbindelser er forskjellige betegnelser for gjenstander, redskaper, varer, klesdrakter eller skikk som stammer fra Polen.

Blant frasene fins noen navn på dyre- og plantearter:

- POLSK HVETE må nærmest betraktes som en direkte oversettelse av den latinske betegnelsen *Triticum polonicum*, en hvetesort som i dag dyrkes mest i Sør-Europa
- POLSK VIKKE er kjent under navnet *fuglevikke* (lat. *Vicia cracca*, pol. *wyka ptasia*)
- POLSK VIPE heter i dag *steinvender* (lat. *Arenaria interpres*, pol. *ka-musznik*)
- POLSK EDELMAND (lat. *Fuligula marila*, no. bergand, pol. *ogorzałka*).

¹⁰ Edmund Chojecki i sin oversettelse av grev Jan Potockis *Manuscrit trouvé a Saragosse* bruker ordet *polakier*: ”Zastaliśmy tam polakier wenecki, który zdawał się mocno skołatany burzą.” (*Rękopis znaleziony w Saragossie, Dzień szósty*, (=Biblioteka Gazety Wyborczej, 14), Mediasat Poland, Kraków 2005, s. 77.).

¹¹ *Historisk calender* II, 1815, København, s. 21.

To uttrykk gjenspeiler polsk forkjærlighet for hester. POLSK HALS var en betegnelse brukt for å beskrive skjønnhetsfeil hos hester hvorved halsens øverste og nederste kontur forløp rettlinjet. POLSK BREMSE betegnet en jernklemme som ble satt på mulen av ustyrtlige hester for å temme dem.

Av navn på klesdrakter forekommer bare POLSK HUE som har firkantet pull og pelsbremmer. Ordet nevnes for eksempel i SSIK hvor det står at lua ble brukt av polske ulaner og også av det eldre kjøbenhavnske livjegerkorpset.

Fra musikkverden stammer POLSKDANS (også kalt POLS eller POLSDANS eller simpelheten POLSKA). Opprinnelig var betegnelsen, særlig den adjektiviske formen, brukt om all slags melodier som var danset "på polskt sätt", for så vidt også om polonese. I følge SAOB utviklet det seg etter hvert en spesiell type livlige dansemelodier og danser som ble kalt *polstdanser*, særlig en slags livlig pardans "nåra beslektad med den norska springdansen" hvor de dansende virvler rundt i $\frac{3}{4}$ takt. Ordet forekommer først i skrift i 1708,¹² og selve dansformen utvikler seg raskt til å bli den mest populære dansen i Sverige på 1800-tallet.¹³ I Peter Egges *Inne i Fjordene* utgitt i 1920 finner vi følgende setning: "Han rev en taus med sig og snurret henne rundt i polstdans". En utførlig, dog ganske spekulativ omtale av polstdans finnes i *Dagligt Liv i Norden i det sekstende Aarhundre*.¹⁴ Den danske historikeren trekker en eiendommelig parallell mellom dansformen og Polens politiske skjebne (s. 191):

Naar man mindes Polens senere Skæbne, dets Undergang, voldet af denne ubændige Frihedstrang, der lod Landet forblive et Valgrige, længe efter at slig Forfatningsform ellers var afbrugt, og værmede om den enkeltes Modstands-Ret trods alle Flertals-Beslutninger, -- saa kan man ikke lade være med at lægge Mærke til de tilsvarende Træk i den Art Dans, som Polen i det 16de Aarhundrede tilførte det øvrige Evropa. Ogsaa i denne var den faste Enhed erstattet af vekslende Valg, og al gammel Orden brødes som paa en polsk Rigsdag af et hvirvlende Par, der trodsede alle Regler og Hensyn til andre.

En dansk reisende¹⁵ på slutten av 1600-tallet skildrer dans ved adelige polske brylluper som en ellevill foreteelse. Hans beskrivelse lyder således:

Naar Mandfolkene bliver drukne, river de en galoppe Fruentimret fra Bordene at danse, vælter og undertiden, naar de vorde ivrige og løbske i deres polske Danse, baade Bordene og alt omkring, som passerer for Galanteri; og er ingen saa gammel af Mandfolk og Fruentimmer, at de jo nok maa danse.

En likeledes dramatisk skildring finnes hos Feilberg:¹⁶

¹² "Spela en polska. Dansa polska", Werner von Rosenfeldt (1708), i: Per Hanselli (utg.), *Samlade vitterhetsarbeten af svenska författare från Stjernhjelms till Dahlin*, del 16, Upsala 1873.

¹³ "Den tidpunkt då man i Sverige begynner tala om polskan som svensk nationaldans är 1850-talet", Tobias Norlind, *Studier i svensk folklore*, Lund 1911.

¹⁴ Troels Frederik Troels-Lund, *Dagligt Liv i Norden i det sekstende Aarhundrede*, XI Bog, *Bryllup*, Gyldendal, København, Kristiania 1914.

¹⁵ Matth. Paulsen, *Rejsedagbog med Chr. Gyldenkrone*, 1694-1698.

¹⁶ Henning Frederik Feilberg, *Dansk Bondeliv*, I, København 1889, s. 299f.

Ja, jeg mindes det for en tyve, tredive Aar siden, hvilken Lystighed! Polskdansen gik, nej, gik forslaar slet ikke, den snurrede, larmede, hvirvlede, suste hen over Gulvet, først til den ene Side et vældigt Stamp i Gulvet, et Huj, et Slag i Bjælken, saa Støvet dryssede ned, saa til den anden Side, rundt, saa Kvindernes Skørter stod ud som en Fane, og man kunde ikke følge Føddernes raske Trin paa Gulvet; et nyt Stamp, en ny Hujen, et nyt dundrende Slag i Bjælken, Par fulgte paa Par, Dans paa Dans, indtil Musikanterne ikke længere kunde holde ud.

Troels-Lund hevder i sine konklusjoner om *polskdans* at det "vilde selvfølgelig være meningsløst at gøre den gamle Polskdans eller overhovedet noget enkelt Udtryk for Datidens Liv ansvarligt for alle de Ulykker, der ramte Danmark i det 17de Aarhundrede", men tilføyer samtidig at elleville danseskikker importert fra Polen var "et lille Led med i de mange Udslag af Ubændighed, der under Renæssancen bragte det danske Folk til, som de øvrige, at rejse sig paa Bagbenene".

Ved siden av dans har også andre former for sosialt samkvem visse forbindelser med Polen. POLSKPASS eller POLSKBANK var en form for kortspill spilt av 4 personer med 24 kort (fra ess til og med nieren) hvor alle deltakerne hadde lov å si pass to ganger. Ordet forekommer hos Wergeland og Camilla Collet.¹⁷

Fra murerspråket stammer betegnelsen POLSK FORBAND (i ODS også kalt POLSK FORBANDT, POLSK SKFITE eller POLSK SKIFTEGANG) som er en spesiell måte å legge murstein på, først en langs ("løper") og så en på tvers ("binder").

Både ODS og SAOB registrerer frasen DEN POLSKE BUK, et slags torturedskap som bærer en slående likhet til redskapet Sienkiewicz nevner flere steder i sin trilogi,¹⁸ i hvert fall etter følgende sitat å dømme:

(Hummerhielm blef af polackerna) spänd i Pohlska bocken, det är med sammanbundna händer armarne dragne öfver knäen, och en kapp satt under knäen och öfver armarna.¹⁹

Tre uttrykk skiller seg fra de ovennevnte i så måte at de har blitt leksikalisert og har fått mer eller mindre fast plass i norsk fraseologi.

POLSK EKTESKAP betyr samliv utenfor ekteskap, samliv mellom mann og kvinne som ikke er lovformelig viet, og tilsvarer i dagens norsk frasen *papirløst ekteskap*. Uttrykket oppstod antakeligvis i forbindelse med den massive polske innvandringen til Danmark, især til Lolland-Falster, som startet omkring 1890. Etterspørselen etter arbeidskraft var stor i Danmark på denne tiden og dette hang sammen med sterk vekst i produksjon av roesukker. De polske "roepikene"

¹⁷ "Hvilken hyggelig lille polskpas du vil faae om søndagen med bønderne", *Amtmandens døtre*, II, s. 81.

¹⁸ "Zagłoba leżał związany w kij do własnej szabli w tej samej izbie, w której odbywało się wesele, a straszliwy watażka siedział opodal na zydlu i pasł oczy przerażeniem jeńca." (Henryk Sienkiewicz, *Ogniem i mieczem*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1969, T. II, Rozdz. 7, s. 58.).

¹⁹ Jöran Andersson Nordberg, *Konung Carl den XII :tes historia*, 1-2, Stockholm 1740, del 1, s. 224.

ble ansatt på store og små danske gård, i 1911 da den polske innvandringen var på sitt høyeste kom det i alt over 10000 sesongarbeidere til Danmark. Hvor mange bosatte seg der er det vanskelig å si, men i 1940 ble nesten 5000 polskfødte personer registrert i landet. Av religiøse og formelle grunner var ekteskap mellom polske kvinnelige innvandrere og danske menn umulig slik at løsningen ble å LEVE PÅ POLSK som det heter i en gammel gateviser: "Du er lutheraner og jeg er katolsk/ Og derfor kan gjerne vi leve på polsk", altså et samliv uten formell vielse. Uttrykket er registrert i NRO, men ikke i *Bokmålsordboka* (BO).²⁰ Det eneste sporet etter frasen i norsk er en gammel film med Buster Keaton, den store stjernen under stumfilmperioden som ble kalt "Old Stoneface" fordi han aldri smilte på kamera for å opprettholde sin image. I en film fra 1922 som bærer tittelen "My Wife's Relations" som foregår i en by hvor "people misunderstand each other perfectly"²¹ blir Keaton tilfeldigvis gift med en kvinne fordi begge to ikke forstår hva dommeren sier til dem. Dommeren snakker polsk og den norske tittelen på filmen er faktisk "Polsk ekteskap". Uttrykket ble også brukt i overført betydning, således kunne det anvendes om for eksempel to politiske organisasjoner som samarbeidet uten at de offisielt dannet en koalisjon. Den registreres fortsatt i moderne danske ordbøker, dog vanligvis kvalifiseres som foreldet, og den forekommer av og til i danske tekster i den opprinnelige betydningen.²²

POLSK TIGGERGANG er egentlig en selskapslek som består i at en i selskapet velger en "kone" og går rundt til hver enkelt av alle andre og ber om "litt til meg og min kone" – det vedkommende får, for eksempel kyss, knips eller klaps gir han snart videre til konen. Igjen skiller den frasen seg fra frasene omtalt tidligere ved sin billedlig bruk. I NRO defineres den som "en resultatløs henvendelse til flere personer i en saks tjeneste".

Det siste uttrykket som skal omtales her har en spesiell plass i norsk (og for så vidt også dansk og svensk) fraseologi og av den grunn brukes i artikkelens tittel. POLSK RIKSDAG defineres i norske ordbøker som "uenig, urolig, larmende forsamling, et vilt spetakkelmøte".²³ I BO suppleres ikke definisjonen med noen etymologisk forklaring, noe som tyder på at uttrykket har blitt leksikaliseret. I NRO er definisjonen utvidet med en ytterligere kommentar i paren-

²⁰ *Bokmålsordboka*, Universitetsforlaget, Bergen – Oslo – Stavanger – Tromsø 1986. Interessant nok dukker frasen opp igjen i *Aschehougs og Gyldendals store norske ordbok* utgitt av Kunnskapsforlaget i 1992.

²¹ Lisa Trahair, "The Narrative-Machine: Buster Keaton's Cinematic Comedy, Deleuze's Recursion Function and the Operational Aesthetic". *Senses of Cinema* [Online Journal] 33, Tilgjengelig: http://www.sensesofcinema.com/contents/04/33/keaton_deleuze.html [25.11.2005].

²² I en anmeldelse av Jerzy Stuhrs film *Historie mitosne* ('Kjærlighetshistorier') i Politiken skriver anmelderen Kim Skotte bl.a.: "At leve på polsk er ikke så tosset. I hvert fald ikke når det handler om film og kærlighed. Heller ikke efter Kieslowskis død." *Politiken*, 6.4.2001.

²³ Et annet ord med lignende betydning på norsk er *kråketing* 'udisiplinert, bråkete forsamling' – ordet i denne betydningen er allerede registrert av Ivar Aasen.

tes "med tanke på de voldsomme og resultatløse forhandlinger i denne riksdag i eldre tid".

Uttrykket er enestående på mange vis. For det første er det den eneste frasen med adjektivet *polisk* som har fått hevd i språket. For det annet er det mer enn en språklig vending: det er heller en stereotyp konstruksjon. Man kan ikke unngå sammenlikninger med det tyske begrepet *polnische Wirtschaft* som er utførlig analysert av Hubert Orłowski.²⁴ Begrepet *polnische Wirtschaft* 'polisk økonomi' som er ensbetydende med 'økonomisk kaos, uorden' oppstod i den andre halvdel av 1800-tallet, eller mer presist sagt mellom Polens første og tredje deling, og gjenspeiler ifølge Orłowski allmueaktige erfaringer i det polsk-tyske grenseområdet og den historiske refleksjonen utviklet blant danne- og makthavende mennesker. Stereotype konstruksjoner som denne er uhyre seiglivete, de gjenfødtes bestandig på forskjellige nivåer av den sosiale bevissthet og utbredes gjennom gjentatt bruk i vidt forskjellige kilder: fra politiske skrifter til leksika og skjønnlitterære verk. Den første registrerte bruken av frasen stammer fra et brev skrevet av Georg Forster, en tysk vitenskapsmann og oppdagelsesreisende, til hans venn Samuel Thomas Sömmering den 13. desember 1784.²⁵ Forster var professor ved universitetet i Vilnius i årene 1784-1787. Byen gjorde et dårlig inntrykk på ham med sine forfalne bygninger inkludert bispegården: "selv den, til tross for å være best i det vide og brede, er polsk økonomi".²⁶ Helt fra begynnelsen var det et begrep som hadde alle de karakteristiske trekkene av å være en stereotyp, fordomsfull tankegang. Forster bebreider polakkene for at de lever i nederdrettighet og elendighet, at de er slurvete og uøkonomiske og lever over evne. Disse observasjonene fører ham til generaliserende konklusjoner: polakkene som en nasjon mangler praksisologiske ferdigheter og er så å si uegnet til konsekvent politisk virksomhet. Med grunnlag i enkelttilfeller stiller Forster opp allmenne regler som angår det høyeste nivået av statlig organisering.

Begrepet *polnische Wirtschaft* kunne ikke ha fått så stor utbredelse, påstår Orłowski, hvis det ikke hadde vært ledsaget av et annet begrep, nemlig *polnischer Reichstag*.²⁷ Orłowski hevder også²⁸ at den første forekomsten av frasen

²⁴ Blant annet i følgende artikkel: H. Orłowski, "Polnische Wirtschaft": Dzieje i funkcje stereotypu. *Przegląd Zachodni* 1991, 3, s. 1-24 og i boken H. Orłowski, "Polnische Wirtschaft". *Zum deutschen Polandiskurs der Neuzeit* (=Studien der Forschungsstelle Ostmitteleuropa an der Universität Dortmund, Bd. 21), Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 1996. Boken foreligger også i polsk oversettelse: H. Orłowski, "Polnische Wirtschaft". *Nowoczesny niemiecki dyskurs o Polsce*. Oversatt av Izabela og Sven Sellmer. Wspólnota Kulturowa Borussia, Olsztyn 1998.

²⁵ Georg Forster, *Werke (Briefe 1784-1787)*, Bd. 14, Akademischer Verlag, Berlin 1978.

²⁶ "Aber auch dies, das Beste weit und breit, ist polnische Wirtschaft", ibidem, s. 232.

²⁷ "Nie doszłoby jednak zapewne do zaistnienia stereotypu *polnische Wirtschaft* w tak rozległej sferze życia publicznego i w tak intensywny sposób, gdyby nie drugi stereotyp, współcześnie chyba nieznan. Chodzi o wyrażenie *polnischer Reichstag*." Orłowski 1991, s. 12.

²⁸ Ibidem, s. 13.

i tyske ordbøker stammer fra Johann Heinrich Zedlers leksikon²⁹ hvor uttrykket har fått et gjennomført negativt omdømme. Et søk på *polnischer Reichstag* i den digitale versjonen av Zedlers leksikon som er tilgjengelig på nettet³⁰ gir derimot bare et treff som er en henvisning til stikkordet *Reichs-Tag in Polen*, en lengre og ganske nøktern historisk framstilling av den polske riksdagens historie og organisasjon. Det er av den grunn ikke mindre interessant at den første forekomsten av frasen i skandinaviske kilder er mye eldre; den stammer fra året 1712, og allerede da hadde den en overført betydning. SAOB tilskriver bruken den svenske feltmarskalken Magnus Stenbock som skulle ha kommet med følgende bemerkning "Här var en Pålsk Riksdag förleden vecka mellan H(e)rr(ar) Rusthållare af Linköpings Lähn".³¹

Til forskjell fra begrepet *polnische Wirtschaft*, som i stor grad utviklet seg som et resultat av gjensidige kontakter mellom tyskere og polakker, var det lettere for *polnischer Reichstag* og *polsk riksdag* å få sitt inntog i ordbøker og leksika fordi uttrykkene var basert på ren historisk kunnskap og allmenn viten om polske politiske realia.³² Uttrykket *polsk riksdag* forekommer så å si i de fleste danske, norske og svenske ordbøker og leksika, inkludert de aller nyeste.³³

Likheter til tross, er de to begrepene *polnische Wirtschaft* og *polsk riksdag* likevel ganske forskjellige. Det knytter seg et stort spektrum av konnotasjoner til det tyske begrepet som har oppstått i løpet av flere århundrer av polsk-tyske kontakter som har vært preget av ofte uovervinnelige vanskeligheter. Sånt sett er uttrykket *polsk riksdag* ikke et enstydig eksempel på stereotyp, fordomsfull tenkning, selv om denne hypotesen har, så vidt jeg vet, ennå ikke har blitt utforsket. Sammenlikner man igjen definisjonene av begrepet i norske ordbøker, oppdager man at den historiske henvisningen uteblir i de nyeste utgavene. *Polsk riksdag* er ensbetydende med *et larmende møte* uten noen direkte henvisning til folkeslaget. Betyr det at den negative konnotasjonen med polsk historie er blitt borte? Eller ligger det fortsatt et spor av fremmedfiendtlig tenkning forsteinet i uttrykket slik det er tilfellet med slike fraseologiske vendinger som *banne som en tyrk, det er gresk for meg*³⁴ eller *austriackie gadanie, udawać Greka, brać jak Cygan za matkę*? Den xenofobe dimensjonen i fraseologi fortjener en selvstendig analyse, her ønsker jeg å eksemplifisere med utdrag fra moderne norske tekster at det knytter seg en viss forvirring til bru-

²⁹ J. H. Zedler, *Grosses vollständiges Universallexicon aller Wissenschaften und Künste*. Zedler, Halle und Leipzig 1732-1754.

³⁰ Tilgjengelig: www.zedler-lexicon.de.

³¹ Samuel Loenbom, *Kongl. rådets och fält-marskalkens, herr grefwe Magni Stenbocks lefwärne*, 1-4, tryckt på directuren Lars Salvii förlag, Stockholm 1757-65, del 3, s. 29.

³² Jfr. Orłowski 1991, s. 12.

³³ F. eks. *polsk riksdag* 'stormig och resultatlös sammankomst där deltagarna talar i munnen på varandra', *Nationalencyklopedins ordbok*, Bokförlaget Bra Böcker, Göteborg 1996.

³⁴ ODS registrerer uttrykket *det er polsk for meg* anvendt om "uforstaabelt sprog, utydeligt tale", dog opplyser samtidig at frasen er neppe brukt.

ken av uttrykket i dag. Begge typer tankegang er representert. Båndet til det historiske innholdet i begrepet *polsk riksdag* opprettholdes sterkt i tekster med klar politisk appell, for eksempel i dette lengre sitatet fra *Fædrelandsvennen*:

Det er mye stort og mektig ved polsk kultur, ikke minst innenfor film og musikk. Og Polen har en heroisk historie. Men Polens historie er også historien om en nasjon som igjen og igjen har mislyktes politisk. Vi så det sist for noen uker siden. Landet hadde forhandlet seg ferdig med EU. Nå skulle de orientere seg mot Europa. Så kommer Irak-krisen. En av de vondeste og viktigste internasjonale konflikter på flere tiår. Da greidde forsyne meg Polen som nytt EU-medlem å legge seg ut med det meste av EU og ikke minst greidde de igjen å komme i konflikt med sine to store og tunge naboer, Tyskland og Russland. De spilte aktivt og åpent på lag med USA. Man må ha bakgrunn i polsk politikk for å kunne handle så dumt. Uttrykket polsk riksdag er ingen tilfeldighet eller urimelighet.³⁵

I en artikkel i *Bergens Tidende*³⁶ som redegjør for den tyske regjeringskrise under den megetsigende tittelen "Ny målestokk for politisk kaos" skriver journalisten følgende "Europa ser forbløffet på hva tyskerne holder på med, men kanskje polakkene gleder seg litt. Begrepet «polsk riksdag» må nå ha mistet sin kraft". Og han avslutter med en kraftig salve:

Som nevnt kan det dog hende at polakkene koser seg litt over problemene hos den historiske fienden like vest. Om ikke annet er nå de historiske polske riksdagene, der hver adelsmann hadde absolutt veto og beslutninger knapt kunne fattes, avløst av en ny målestokk for politisk handlingslammelse.

Vel å merke tyr Rossavik til en historisk kommentar, kanskje ut av en overbevisning om at uttrykkets betydning ikke lenger er transparent. Det samme gjør Dag Halvorsen, mangeårig korrespondent i Polen for nordiske aviser og kringkastingsselskaper:

Det var en blandet fornøyelse å komme tilbake til Polen etter flere år på Balkan. Fremgang på mange måter, ja, men også soner av fattigdom som kan minne om Balkan. Nå har Polen hatt parlamentsvalg, to runder i presidentvalget og fått en ny mindretallsregjering støttet av ekstreme nasjonalistiske populistere. Er det gamle uttrykk "Polsk riksdag" fortsatt gyldig i det største av de nye medlemsland i EU? Det vil si en kaotisk og støyende forsamling der alle snakker i munnen på hverandre og intet avgjøres.³⁷

Denne tendensen til å ytterligere forklare betydningen av uttrykket som brukes av erfarne skribenter tyder på at den fraseologiske verdien av *polsk riksdag* er nokså ustabil i dagens norsk. Det kommer klart fram i norske tekster som ikke har noe med politikk å gjøre hvor bruken av uttrykket er ofte ukonsekvent og noe uklar som for eksempel i denne sportsreportasjen fra en fotballkamp og plateanmeldelsen:

Newcastle ble presset tilbake i store deler av første omgang, men slapp med skrekken til tross for tilløp til polsk riksdag i forsvaret og kamikaze-takter av burvokter Pavel Srnicek.³⁸

³⁵ Stein Ørnhoj, "Med Polen som førerhund", *Fædrelandsvennen*, 16.6.2003.

³⁶ Frank M. Rossavik, "Ny målestokk for politisk kaos", *Bergens Tidende*, 2.11.2005.

³⁷ Dag Halvorsen, "Det nye høyrevridde Polen", *Aftenposten*, 27.11.2005.

³⁸ VG, 26.12.96.

Ein stil dei og tangerer i den nesten like medrivande My Love Is Law, der dei og plussar på med eit allsangvennlig "la-la-la-like what I see" refreng. Meir la-la-la er å oppleve i Go, men denne gongen av det noko mørkare og sterkt vodka-dunstande slaget. Låta er nærmast å sjå på som ein polsk riksdag både med tanke på det aust-europeiske melodiuttrykket, og det stadig rytme-skiftande arrangementet.³⁹

I det første sitatet er en del av betydningen bevart, nemlig 'kaos', kanskje 'u-enighet' mellom spillerne, mens i det andre er den vag med bare fjerne assosiasjoner som ligger i adjektivene *øst-europeisk* og *rytme-skiftande*. Og følgende sitat fra et norsk diskusjonsforum er et belegg på at bruken av uttrykket kan av og til bli fullstendig mislykket:

Han tok nok ikke orda ut av munnen din, tror ikke du greier og uttrykke deg. Er nok bare det. Er nok ikke skap supporter, men har sett noen kamper med HBK. Det er da ikke noe poeng i alltid og være enig, dette blir kalt diskusjonsforum og der kan jeg si mm ærlige mening. Eller vil du at det skal være som en Polsk riksdag her der alle er enige og nikker???⁴⁰

³⁹ Oddmund Berge, "The Blueskins: Word of Mouth", 26.4.2004 Musikkguiden groove.no. Tilgjengelig: <http://www.groove.no/html/review/38848378.html> [28.11.2004].

⁴⁰ Tilgjengelig: http://www.fosseberget.com/_disk/000000d5.htm [28.11.2005].